

Сергій Клюца

ДО ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В КООРДИНАТАХ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА

У статті розглядаються ключові напрями гуманітарної політики України в частині їх спрямованості на сільське населення, в тому числі їх історичний розвиток у XX – XXI століттях. Обґрунтовується визначальне значення сільської зорієнтованості культурних та інших гуманітарних цінностей, які закладені в основу національної ідентичності українського народу та потреба зміни ставлення до таких цінностей у жителів сільської місцевості з метою в подальшому розглядати їх не лише як об'єкти охорони, але і як об'єкти впливу державної політики для гарантування гуманітарної безпеки держави. Стаття має на меті активізувати в академічному середовищі дискусію щодо доцільності врахування особливостей гуманітарної політики, спрямованої на жителів сільської місцевості, під час розроблення наукової концепції гуманітарної безпеки України та практичного застосування наукових здобутків для розроблення планів заходів із гарантування гуманітарної безпеки України.

Ключові слова: гуманітарна політика, гуманітарні цінності, гуманітарна безпека, сільська місцевість.

Sergey Clutza. To the problem of humanitarian policy in the coordinates of the Ukrainian peasantry. In the article the key approaches of the humanitarian policy of Ukraine are described in the part aimed at the rural population, including their historical development in the XX – XXI centuries. It is substantiated that cultural and other humanitarian values, which underpin the national identity of the Ukrainian nation, are characterized by the decisive importance of their rural orientation and the necessity of changing the attitude towards such values among rural residents is justified, so they should

Клюца Сергій Олександрович – аспірант Національного інституту стратегічних досліджень.

be considered not only as an object of protection but also as an object the influence of public policy to guarantee the humanitarian security of the state. The purpose of the article is to intensify the discussion within the academic environment on the wisdom of taking into account the particularities of the humanitarian policy aimed at rural residents in developing the scientific concept of humanitarian security of Ukraine and in the practical application of scientific achievements for the development of action plans for guaranty humanitarian security of Ukraine.

Key words: *humanitarian policy, humanitarian values, humanitarian security, rural areas.*

Українське село – джерело української душі, споконвічний бастион збереження української самобутності, національної ідентичності. Українська мова, українська народна пісня, українська народна музика, українська народна поезія, народні думи, казки, прислів'я, наші традиції і звичаї, наша українська релігійність – усе те, що робить нас українським народом – родом з українського села. Село – це серце нашого народу, його сповнена болю душа. Для багатьох із нас це аксіома. Між тим, сьогодні ми мусимо наново і з більшою силою доводити це, оскільки багато серед нас є таких, хто народжений бути українцем, так українцем і не став, не спромігся ним стати.

А що, власне, творить нас українцями? Передусім це українська мова. Саме вона є і чинником, який ідентифікує кожного з нас українцем і водночас постає засобом об'єднання кожного з нас в одну єдину родину українства. Без української мови українського народу немає, а тому не може бути й України. Україна без української мови – то тільки «малоросія», «окраїна» Росії, «хутір» на задвірках «руського мира». Проте не одна мова формує і визначає нас українцями – належність до українського світу в найширшому його розумінні, ось що є запорукою нашої українськості.

Прикро, що ще й на третьому десятку нашої незалежності чимало громадян України не до кінця усвідомлюють, нехтують, а

то й взагалі ворожі до свого природного права бути українцями, мотивуючи свій етнонаціональний нігілізм чи то колишніми радянськими ідеологічними кліше, а чи ж штампами сучасного російського агітпрому. Саме з огляду на таких громадян, як людей «без роду і племені», чи, якщо точніше, – як «гомо советікус», ми мусимо в черговий раз обґрунтовувати надзвичайну важливість осмислення себе самих українцями, а поряд мотивувати тих, хто ними ще не став – бути ними.

Отриманий як колоніальна спадщина комплекс радянськості з його російськомовністю і випрацюваною більшовиками патологією національної меншовартості ще й понині заважає багатьом стати на правду українцями. Так, живучи в полоні своєї фантазмагоричної радянської минувшини, вони тільки й можуть, що озиратись у своє колоніальне колишне, шукати, а радше, романтизуючи, видавати його за добу якогось українського «благоденства» і таким чином наближати у своїй історично і політично хворій уяві прихід такої України, яка б була якщо й не цілковито російською, то бодай зрусифікованою і проросійською (на кшталт Білорусі).

Наслідки русифікації, запровадженої ще за царських часів, а опісля продовжені ще з більшою потугою більшовиками, даються взнаки і в наші дні. Всі антиукраїнські заходи – від царських «циркулярів» та «емських указів» до більшовицьких планів з тотальної русифікації – були спрямовані на знищення української мови, отже, на знищення українців. Приміром, у 60–70–ті рр. ХХ ст. у Радянському Союзі активно розробляється і реалізується проект із злиття радянських націй і народностей в «нову історичну спільність людей різних національностей, що мають спільні характерні риси – радянський народ». Єдиною мовою цієї «спільності» визначалася російська як мова того народу, який, мовляв, відіграє «провідну роль» «у братній сім'ї народів СРСР». Так, на Ташкентській мовній конференції 29 травня 1979 р. був ухвалений план остаточного зросійщення радянських республік. Гаслом цього заходу звучало: «Російська мова – мова дружби народів». Саме з того часу поступово стають зникати українські

дитячі садочки, а в тогочасних вузах, при чому навіть у Західній Україні, мовою викладання стає російська. Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР навіть запровадило спеціальну форму звітності ректорів вузів про перелік спеціальних дисциплін, які викладаються російською [1].

Плоди цієї політики сьогодні – це і є отой «гомо советікус» з його суржилом у центральних і північних областях України і неприйняттям української мови у східних і південних областях. Зазвичай «гомо советікус» називають «російськомовним населенням». Проте, як справедливо зауважує відомий сучасний український мовознавець О. Пономарів, «немає такого населення! Є зросійшені українці, і таких дві третини» [6].

У радянські часи вся українська культура зводилася до культури народної, з її спрощенням, примітивізацією, «шароварщиною». Українець у СРСР часто зображувався відсталим селянином, якому протиставлявся сучасний освічений російськомовний космополітичний громадянин Радянського Союзу.

На жаль, закладені в СРСР культурні патерни досі впливають на населення України, і в першу чергу на самих селян.

Усе українське «гомо советікус» розцінюють як прояви якогось «українського нацизму» (чи «фашизму»), натомість усе російське, як інерційно радянське, розуміється виключно «справедливим», «миролюбним» і «братерським». Це – одна їхня категорія. Інша (переважно покоління, народжене на зорі Незалежності і в її період) – це байдужі, апатичні до України: мешкаючи в Україні, вони водночас перебувають поза нею. Таких не переймає Україна, не хвилює її доля. Це щось на зразок космополітів із російською, і не завжди мовною, доміантою у серці. І якщо перші являють собою, кажучи це словами Тараса Петриненка, здебільшого «професійних рабів по духу і по крові», то другі – є «рабами за соцпоходженням», оскільки, народившись уже у незалежній Україні, ті «увійшли у світ з тавром чужих ілюзій».

У цьому сенсі українське сьогодні слід розглядати як біблійний Вихід, але оприявлений у необільшовицьких реаліях для українців. Паралель тут вражаюча. Біблійні юдеї, тільки-но

звільнившись від єгипетського рабства, опинилися перед труднощами утвердження власної волі працею на здобуття незалежної держави. Однак декотрі з часом заходилися нарікати, що, мовляв, не знали, що ціна власної свободи буде для них непосильно високою, а тому воліли собі за краще повернутися назад у рабство, ніж трудитися на благо свого народу, на розвій батьківщини. «І став народ голосно нарікати... Хто нагодує нас м'ясом? Ми згадуємо рибу, що їли в Єгипті даремно, огірки й дині, і пір, і цибулю, і часник. А тепер душа наша в'яне...» (Книга Чисел, 11:1, 4–6).

Так само дехто і з сучасних громадян України нині сумує за країною свого рабства – Радянським Союзом, мотивуючи це тим, що тоді, бач, «ковбаса була дешевою». А оскільки Росія є спадкоємицею СРСР, ностальгія за радянщиною водночас перекладається в надіях на якусь проросійську Україну, навіть на Україну як частину Росії. Для них «совок» і «совковість» – то «наше все». Вони ніколи не стануть вільними, а тому гідними незалежної України, бо, як казав колись класик, не здатні «вичавити по краплинам із себе раба». Чуття їхнього українства атрофоване, а прагнення до свободи перебуває в рудиментарному стані. Для них успадковане з радянщини рабство – то суть, кредо всього життя: не в змозі звільнитися від нього, вони все оцінюють через його призму, навіть свою державу, громадянами якої вони є. Це – трутні, які, не працюючи задля «утвердження потужної єдиної Української держави, для того, щоб ковбаса була дешева», для того, зрештою, «щоб у нас була єдина віра, єдина Церква, єдина мова, єдина традиція» [9], займають егоїстичну позицію дармового споживача, ставлячи в ніщо свої громадянські обов'язки.

Інерція радянщини – ось, що ще не дає, заважає нам сповна усвідомити, хто ми є, з якого роду-племені. Між нами ще багато тих, хто народжений бути українцем так і не здолав у собі нав'язаний більшовиками ще десятиліття тому «комплекс раба», відчуття меншовартості носія української культури, а тому усе ще залежить від радянських міфологем про Україну й українців. Візьмемо хоча б православ'я. Незважаючи на факт існування в Україні насправду українського православ'я – донедавна Україн-

ської православної церкви Київського Патріархату, Української автокефальної православної церкви та інших релігійних організацій громадян України, що сповідують православ'я, а нині канонічно утверджені єдиної Православної церкви України, – не всі православні українці належні до нього. Натомість за традицією, яка витоками сягає часів, коли українські землі на правах колонії входили до складу царської Росії, ці люди і надалі залишаються вхожими до ідейно, історично й політично ворожого Україні та українській культурі православ'я російського. Останнє повсякчас було, є й буде чи не головним чинником розділення українського народу на «своїх» і «чужих», засобом дискредитації національної ідентичності українців, критиком української культури.

Основна місія Московського патріархату в Україні – зусиллями його так званої «Української православної церкви» заводити українцям бути нацією, а Україні – незалежною державою. Окремі служителі цієї Церкви під виглядом духовних настанов роками, десятиліттями беззастережно проводять «політінформації», тематика яких затверджується з подачі російських спецслужб у Московському патріархаті, агітують за «русский мир», повчають в угоду Кремлю про якусь «братовбивчу війну» на Донбасі, нав'язують українцям псевдохристиянський «всепрощеньський» світогляд і в той же час пропагують під виглядом якихось «православних цінностей» сепаратизм, а на справді – сецесію до Російської Федерації, що де-факто оголосила себе новою інкарнацією Радянського Союзу. Чимало священників цієї Церкви нині служить окупаційній владі в Криму, в проросійсько-терористичних «народних республіках» на Луганщині й Донеччині. В особі УПЦ МП ми маємо справу з широко розгалуженою мережею російського політичного та розвідувального впливу на українське суспільство. Слід зважати, що особливо впливовою ця конфесія є серед сільського населення, оскільки часто громади УПЦ МП є єдиними релігійними організаціями у відповідних населених пунктах. А це перетворює їх на активні осередки російського агітпрому в сільській місцевості, точки кристалізації опору процесам українізації, координаційні центри саботажу будь-яких

позитивних змін. Проповіді з церковної кафедри нерідко мають відверто антиукраїнський характер і спрямовані на культивування проросійських настроїв серед сільського населення, дискредитацію Української держави та нації. Їх наслідки – часте нерозуміння процесів сучасного українського державотворення, проросійське бачення війни і миру на Сході України, недооцінка культурних здобутків України, місця і ролі нашої країни в системі світової безпеки (і, в першу чергу, завдяки селу – безпеки продовольчої). Тому на запитання «до якої церкви ви належите?» чимало селян й донині без вагань відповідають – до «української», навіть не замислюючись, що насправді йдеться про чужинське російське православ'я, що сором'язливо уникає згадувати в своїй назві слова «Московського патріархату». Годі й дивуватися, що серед організованих московським церковництвом хресних ходів більшість становлять якраз не мешканці міст, не заїжджі з Росії «козачки», а саме наші, засліплені російською імперсько-православною пропагандою, українські селяни.

Невже так складно розібратися, хто є хто? Невже важко збагнути різницю між російським та українським православ'ям? Опускаємо тут тих, хто свідомо – в піку Україні – є московсько-православним. Для останніх їх «совково»-православна російськість є сенсубуттєвою нормою, а тому вони прекрасно знають, що за вивіскою «Українська православна церква» ховається імперська, необільшовицька, пропутінська, антиукраїнська за своєю суттю релігійна інституція, яка до християнства має винятково формальне відношення.

Утім, якщо щось і може слугувати за виправдовування тим селянам, що належать до московсько-православних вірянин, то тільки те, що вони, певно, просто не знають, з ким насправді мають справу в особі «Української православної церкви». А тому, як це і належить для мирян, старанно вірять усьому, що їм розказують про Україну й українське християнство їхні духовні (але, як показує досвід, не завжди лише духовні) отці.

З одного боку, за відсутності необхідної для цього інформації, не маючи повноцінного доступу до Інтернету, не володіючи

навичками пошуку інформації та її критичного оцінювання, в умовах відсутності по селах системи лекторіїв, народних університетів, за браком сучасних українських книгарень, бібліотек, низької популярності читання та недостатнього проникнення якісної української науково-популярної преси, а з іншого боку, враховуючи той факт, що часто-густо місцева влада тривалий час підіграла (та й ще подекуди підіграє) так званій «канонічній» Московській Церкві, отримуючи, у свою чергу, в її особі потужних передвиборчих агітаторів – культурний вибір для більшості обумовлено очевидний, а тому й безальтернативний.

Слід нарешті визнати, що Україна в українських селах й понині не працює на повну потужність. В умовах безгрошів'я, зростання тарифів, концентрації ринку землі й аграрної сфери в руках тих, для кого селянство здебільшого являє собою лишень інструмент власного збагачення, життя українських селян зводиться до боротьби за власне виживання.

Буття більшості селян сьогодні не облаштоване, фізично непомірно тяжке, фінансово-матеріально сутужне. Їхня важка праця на землі недооцінена державою і подібна до теперішньої шахтарської. Ось, приміром, як описують своє життя-буття шахтарі Львівщини. «Це ж гірше рабства. Раб, який працював на власника, був нагодований, вдягнений і мав захист. У ролі рабовласника – держава. Але ми не можемо ні поїсти, ні одягтись, ні заплатити за комуналку. Це гірше рабовласництва... Це знущанням над нацією» [5].

Отримуючи близько 10% всіх надходжень до місцевих бюджетів від акцизів на алкоголь та тютюн [7], місцева влада часто-густо зацікавлена в збереженні низького культурного та професійного розвитку селян, культивуванні їхніх негативних звичок з метою збільшення таких надходжень.

Маючи на увазі практично повну бездіяльність української влади щодо розв'язання проблем села й селян, селянство у переважній більшості ставиться з упередженням до держави, оскільки ототожнює її та її інститути з неефективністю, несправедливістю та насильством. Таким чином, негативне ставлення до влади переноситься на Україну, яка, згідно з такими уявленнями,

витлумачується як несправедлива держава, а українська культура – як меншовартісна культура невдах та нездар, порівняно з «високою культурою» «великої Росії». А звідси й живучість прорадянської свідомості, звідси постійні загрози реваншизму проросійських сил, звідси недовіра до влади, буксування процесів українського державобудування і, як наслідок, зневага до України.

Як схожа на сучасну українська ситуація 100-літньої давнини. Ось, як описує її Д. Донцов: «...Цей нігілізм загрожує поглинути ... нас. Герольдами його на Україні – Росія та її агенти. В нас ся повинь нігілізму загрожує не лише як деінде, руїною цивілізації, але і самому існуванню нації. Розглядаючися в силах, які могли б ставити чоло сій небезпеці, приходимо до вислуду, що сею силою може в нас бути тільки селянство та відповідаюча його інтересам і способові думання ідеологія» [2, с.199–200].

Однак якщо українське селянство часів Донцова насправду могло стати локомотивом українського національного ренесансу, оскільки до хвилі сталінських Голодоморів і більшовицьких репресій воно жило духом козацької вольниці, а тому могло «служити підвалинами міцної суспільності ... рівно ж підвалинами патріотизму», то теперішнє селянство у переважній більшості інше – по суті, кинуте напризволяще державою, виснажене численними обіцянками про «покращення»; у своїй зневірі до держави, воно силою обставин перетворилося на «кріпака» на несвоєї-своїй землі і, як наслідок, стало хворим у чималій кількості своїх представників на ностальгію за радянською дійсністю.

Як-не-як, але, на відміну від сьогоднішнього, в радянський час українські селяни мали стабільну роботу, пристойне домашнє господарство, у селах були дитячі садочки, школи, клуби, працювали медпункти, поштові відділення, крамниці. Натомість у більшості сучасних українських сіл соціальна інфраструктура зруйнована і, як наслідок, село старіє, пустіє, вмирає. Зараз у нас є села, в яких через хату, дві-три бачимо закинуті подвір'я, а є й такі, де залишилося лише декілька хат, а то й повністю вимерлі – в цих селах немає вже нікого живого, неначе вони опинилися в радіусі вибуху нейтронної бомби. Недбалість української влади

щодо села, відсутність сталої та послідовної політики розвитку сільських територій і, як наслідок, відсутність належно-необхідної державної підтримки в ньому є не просто неприйнятною, а злочинною: нищачи таким способом українське селянство, тим само знесилюється українська нація, а це формує ґрунт для «надійних» передумов до знищення держави.

І якщо В. Липинський свого часу у вибудуванні Української держави робив ставку на трудове аграрне селянство як носія державницької ідеї, покладаючи саме на нього надію створення незалежної Української держави, бо ж те, за його словами, «прагнуло» до міцної держави як гаранта сталої земельної власності і традиціоналізму соціальних відносин, зауважуючи при цьому, що «город не повинен диктувати свою волю українському селу» [2, с.12], то сьогодні ситуація складається так, що якраз український «город», цебто патріотично налаштовані містяни, зокрема українська інтелігенція і студентство, не просто мусять, а зобов'язані «диктувати» – прищепити селянству українську волю, українське прагнення бути і стати рушійною силою зміцнення української України. Доказом цьому є те, що здебільшого саме містяни були головною рушійною силою обох українських революцій новітньої історії.

Будемо відвертими, Україна не тому втратила Крим, що його анексувала Росія, – це наслідок, а причина криється в іншому – в тому, що протягом усіх років незалежності Україна у Крим так і не зайшла – її там не було, щоб можна було з усією відповідальністю зауважувати, що кримці – то українці. Вона не була присутня ані ідейно, ані світоглядно, ані культурно. Всі роки української незалежності Крим інерційно існував у радянському історико-політичному фарватері. Так, географічно Крим був частиною України, але за суттю, за змістом він Україною не став. Відсутність українського духу в Криму уможливило постійну присутність там Росії, яка, зрештою, й готувала всіма способами майбутню анексію – перебуванням на його території російського військово-морського флоту, існуванням у Криму низки російських і проросійських як антиукраїнських політичних проєктів,

формуванням відповідної громадської позиції через ЗМІ і церковництвом від російського православ'я, філіями провідних російських вишів і викладанням в українських освітніх закладах за російськими навчальними програмами. Навіть репатріація кримських татар не зробила його українським.

Майже в таких самих політичних тонах окреслюється й ситуація на Донбасі. Сутнісно це був відірваний від України регіон, який існував у радянських, а опісля – російських світоглядних координатах. Зазначимо тут принагідно, що більшовики були таки далекоглядними у своїх планах щодо України: і після Голодомору 1932–1933 рр. вимерлі українські села Донбасу, і після депортації з Криму кримських татар помешкання останніх навмисно заселялися етнічними росіянами з областей РФ [3; 8; 11]. То ж, будучи російськомовним за формою, російськомовним він був і за змістом. І ми ще дивуємося, чому так порівняно легко Крим став російським? Чи чому так переконливо і жваво численні донбасці вигукували «Россія, прійді!» чи «Путін, спасі!»?

Сьогодні вкрай важливо запустити нові програми української політики, спрямовані на розбудову України в українському селі, поширення серед селян українських культурних цінностей та гуманітарних ідеалів, аби наше українське селянство відродилося, кажучи це словами згаданого вже вище Д. Донцова, як «кляса не москвофільська», «сильна, не пережита, наділена розвиненою правовою свідомістю, ... кляса майбутности», готова до «боротьби села проти Росії...» [5, с. 207], цебто готова й гідна бути носієм українськості, опорою державного будівництва, правофланговим української України.

Сьогодні весь український політикум мусить прагнути «до створення такої України, котра б як лагідна, турботлива мати перш за все зігріла свого найулюбленішого сина – селянина, в той же час піклуючись і про інших дітей» [10]. У противному разі, бездіяльною політикою української влади всіх рівні щодо села і селянства, перефразовуючи В. Липинського, ми можемо мати справу з таким собі «українцем-рабом», «котрий вирікається ідеї Вільної України і тим самим служить чиймсь чужим державним чи національним

інтересам», який буде «наш ворог, хоч би по своїм поглядам в інших справах він стояв дуже близько...» [4].

Рух за відродження українськості селянства – ось, що може постати надійним підмурком формування української України. З новою силою сьогодні звучать слова Д. Донцова про місійність українського селянства. «... Рух селянства дозволить нам відновити також перервану нитку нашої традиції... Традиції не племені, не провінції, не суспільної верстви, не кляси, не політичного підсусідка, концедуючого свої права за сочевицю чужій державній ідеї, але традиції політичної нації, якою мусимо стати, коли не хочемо наново пірнути в історичну Лету» [5, с. 210].

Таким чином, спрямованість на забезпечення збереження культурної самобутності українського народу та розвиток суспільно-корисних культурних патернів поведінки гуманітарної політики стимулювання розвитку українського села має обов'язково братися до уваги під час розроблення наукової концепції гуманітарної безпеки України та у процесах підготовки планів заходів із гарантування гуманітарної безпеки України.

1. 29 травня 1979: Ташкентська мовна конференція заборонила навчання українською мовою // Новини на Gazeta.ua. Серeda, 29 травня 2019. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_posilili-rusifikaciju-ukrayini/905660

2. Донцов Д. Підстави нашої політики. Відень: Видавництво Донцових, 1921. 212 с.

3. Заселення Криму після депортації кримських татар: секретні документи // Іслам в Україні. URL: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/zaselennya-krumu-pislya-deportaciyi-krymskyh-tatar-sekretni-dokumenty>

4. Липинський В.К. Нарис Української демократичної хліборобської партії // Матеріали до програми. Видання Української демократичної хліборобської партії. Лубни, 1917. С. 24–25.

5. «Люди померли, а вам погано?»: Зеленський встряв у суперечку з журналісткою // Українська правда. Четвер, 30 травня 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/05/30/7216635/>

6. Мовознавець Олександр Пономарів: Написання імен українською треба закріпити законом. Бо що це за Даніїл чи Крістіна? // Главком. 7 січня, 2017. URL: <https://glavcom.ua/interviews/movoznavec-oleksandr-ponomariv-zakonom-potribno-zakripiti-pravilne-napisannya-imen-ukrajinskoju-bo-shcho-ce-za-imena-danijil-chi-kristina-391638.html>

7. Набатова Ю. О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів // Ефективна економіка. 2015. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4>

8. Розкриття архівів: як після Голодомору на Донбас переселяли росіян // BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/06/150522_holodomor_donbass_russia_az

9. Тягнибок заявив, що Єдина Помісна Церква потрібна Україні, «щоб ковбаса була дешевою» // УНІАН. 29 липня 2018. URL: <https://religions.unian.ua/religinossociety/10205517-tyagnibok-zayaviv-shcho-yedina-pomisna-cerkva-potribna-ukrajini-shchob-kovbasa-bula-deshevoyu.html>

10. Турченко Ф., Заліська Н. Вячеслав Липинський – ідеолог української демократичної хліборобської партії. URL: <https://uaterra.in.ua/2005/03/16/вячеслав-липинський-ідеолог-україн/>

11. У 1933 році росіяни селилися в хати українців, де ще лежали тіла, – історик // Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/na-svizhu-golovu/u-1933-roci-rosiyany-selylysy-a-v-haty-ukrayinciv-de-shche-lezhaly-tila-istoryk>